

NOTA SOBRE PERE MÀRTIR I FELIP VERGON, DOS ESCRIPTORS FILLS DE LA VILA DE RIPOLL¹

PEP VILA I MEDINYÀ

Més enllà dels grans noms i de les obres més representatives d'una literatura i d'una cultura sovintegen autors menors, obres anònimes, que també interessien des d'un punt de vista lingüístic, sociològic i polític. En moments de defecció literària, de pèrdua de consciència de la unitat lingüística, apareixen aquí i allà autors, obres, referències culturals de signe divers que de vegades són difícils de rel·ligar en un tronc cultural comú. En una ocasió Josep Carner va dir que "per uns segles coneguèrem l'eixut, gairebé el desert". Però sota les pedres d'aquest espai erm hi bategava un xic de vida, hi havia una continuïtat malgrat molts autors i obres d'escassa vàlua. Durant els segles XVII i XVIII, per cenyir-nos a un marc concret, és notable la dispersió

Sant Eudald, patró de Ripoll. A la part inferior, una representació de la vila cap al segle XVIII.
(Fons del Museu Etnogràfic de Ripoll. Oli sobre tela.
Fotografia: Andreu Balias)

de noms i de textos, la majoria dels quals no conegueren la impremta i romanen en l'oblit. Es tracta d'una producció menor, de circumstàncies, massa dispersa pel qui fa recerca, que permet analitzar, encara que precàriament, el pensament històric del moment, els fenòmens ambientals. Tots sabem per exemple la importància social i cultural de la predicació, la poesia popular i del teatre durant aquests segles, activitat aquesta darrera que té unes implicacions festives, lúdiques i ideològiques importants. Tot just en 1684 s'imprimeix a Perpinyà el primer llibre en francès: *Une vie de Notre Seigneur Jésus-Christ*. Moltes d'aquestes temptatives d'aculturació de la societat rossellonesa, l'afebliment del Rosselló amb la resta de terres de parla catalana, han estat glossades per Narcís Iglesias,² Josep Sebastià Pons³ i Raymon Sala,⁴ entre molts altres.

Tot això ve a compte perquè darrerament, en una recerca que vam fer als Arxius dels Pirineus Orientals de Perpinyà (ADPO), en un lligall que correspon a la vila de Prats de Molló,⁵ un pas estratègic del Vallespir molt important al segle XVII per la seva situació geogràfica, habitat en 1685 per 328 famílies, vam trobar-hi una obreta de teatre hagiogràfic, escrita en castellà, composta a la fi del segle XVI, recopiada en 1609 per un escriptor religiós natural de la vila de Ripoll. La peça es troba entre altra documentació que pertany a l'arxiconfraria de Maria Santíssima del Roser, fundada pel patriarca S. Domingo de Guzmán. Recordem que aquesta devoció estava pròsperament i fonament arrelada arreu de Catalunya. Les comunitats de pares Predicadors, les confraries locals, fomentaven aquestes devocions amb molts actes de pietat. Moltes esglésies del Rosselló guarden encara imatges de *Nostra Senyora del Roser ab lo rosari a l'entorn*. La devoció a la Verge del Roser havia de ser potent al Rosselló perquè en 1585 s'imprimeix a Perpinyà un anònim plec solt amb contingut poètic, en castellà: *Rosal de rosas y alabanzas de nuestra señora del Rosario en muchas maneras de versos, visto y aprobado por el ordinario*, Impreso en Perpiñan con licencia, en casa de Sonson (sic) Arbus. 1585. [8º, 4 fols, lletra rodona, a una columna].⁶

El cas de Prats de Molló mereix un petit comentari. Estirant una mica el fil d'aquesta tradició dramàtica en aquest petit poble del Vallespir, on al segle XVII s'hi superposen tres cultures, hi ha rastres documentals de la redacció i/o representació de quatre obres de teatre siscentista de to popularitzant. Són escenificacions de teatre hagiogràfic, profà i passionalístic, tres de

Comedia famosa de la representacion
del misterio del santo Rosario los persona-
jes son los siguientes

St. Domingo
Nuestra Señora
Santa Catalina
un capata del Santo Ros
un compañero
Somalo Dobo
fileno
Alero
Satana
Lucifer
angel
Dca lo pare
y Dca lo fill

Francisco de la Trinxina seruent de Prath -
1699.

les quals són escrites en castellà, i que són una mostra de la complexitat cultural del moment, en un petit lloc del Pirineu sotmès a moltes pressions i interferències exògenes. Encara que en aquest període la literatura popular catalana es manté força homogènia, a Prats hi ha consignades tres obres castellanes que no sabem fins a quin punt eren ben compreses pel poble ras. Notem ja com a finals del XVI el teatre castellà desplaça el català en molts escenaris. El fort sentiment religiós castellà que encara s'observa al Roselló a la fi del segle XVII frena en certa mesura la imposició del coetani francès.

L'obra

L'obra que passem a comentar és la *Comedia famosa de la representacion del misterio del santo Rosario*. *Los personajes son los siguientes: Santo Domingo, Nostra Senyora, Santa Cattarina, un capita de bandolers, un companyero, Gonsalvo bobo, Fileno, Aleto, Satanás, Llucifer, Angel, Déu lo pare y Déu lo fill*. Francisco de la Trinxeria,⁷ scrivent de Prats 1699. Al fol. 10 hi figura l'"Entremès de Llucifer". La presència de diables dóna a l'obra un aire medievalitzant.

Es tracta d'una peça de teatre conservada molt precàriament, sense cobertes. El primer foli conservat que fa de portada és en molt mal estat. Té 22 folis útils dels quals manquen l'1, el 8 i el 18. Els folis 22v i 23 són en blanc. Moltes pàgines tenen taques d'humitat, problema aquest que dificulta la lectura de la composició. En el fol. 22 llegim: "Compuesta en el año de 1580 y ahora trasladada y anyadida per (sic) Pedro Martir Vergon, capellà indigno, natural de la villa de Ripoll y abitante en Barcelona en el año presente de 1609". Algunes grafies i rúbriques són escrites en català, prova aquesta que l'autor era del país, que escrivia en castellà per les convencions del moment. D'aquest Pere Màrtir Vergon, religiós, que escriu una obra per enaltir el misteri del sant rosari, no n'he sabut trobar cap notícia. L'obra, composta possiblement a Ripoll o a Barcelona, on l'autor vivia en 1580, va ser copiada 110 anys més tard per un escriptor de la influent família Trinxeria de Prats, amb forts lligams a Olot i Camprodon. Les obres hagiogràfiques, en català o castellà, són al costat de les passions, les peces més nombroses i difoses arreu del domini lingüístic català.

En donem un petit tast:

Fol. 2r.

Ponese Santo Domingo en contemplación arrodillado.

Entra Maria y Santa Chattarina;

[Maria]

Amiga que te parece
de Domingo mi querido,
segun lo que has ohido
que me dices que merece?
¿No has mirado
quan de veras se me ha dado
y puesto en mi sujeción?
Mira que contemplación,
y como está muy transformado
el alcança,

Els set sagraments (1704) de Josep Sunyer. Església de Notre-Dame, Espira de Conflent.

que la bienaventurança
 por mi la tiene de tener,
 y assí le he visto tener
 siempre muy gran confianza.

En aquest mateix lligall hi ha un petit fragment d'una altra obra profana, en vers, ben segur un entremès, escrit en castellà, del qual se'n conserven quatre folis deslligats. Desconec si aquesta peça també pertanyia a Pere Màrtir Vergon. Els personatges que hi intervenen són Aranda, Buscon, Remolino, Patxin. La peça és de caràcter satíric o còmic. L'autor busca fer riure, divertir potser una soldadesca atrinxerada. En transcripció un breu fragment:

Tanye Patxin el pandero y canta a la gitanesca esta canción:

Patxin:

A andando, andando, andando,
 andando, ardillo,
 vale más un pobre amor
 que un rico marido.

A andando, andando, andando,
 andilla andola,
 más alta esta la luna
 que el rey de la bola.

A andando, andando, andando,
 andillo, andula,
 menos vale un tuerto borrico
 que no una mula.

Una ullada al sempre fiable *Catálogo de obras en lengua catalana impresas desde 1474 hasta 1860* (Madrid, 1923) recollit per l'erudit Marià Aguiló i Fuster, reeditat per Curial (Barcelona-Sueca, 1977), ens informa de l'existència d'un plec poètic de caire satíric compost per un altre representant d'aquesta família: Felip Vergon, natural de Ripoll, del qual, tot i els meus

esforços, tampoc no n'he sabut trobar ni el més lleu rastre biogràfic. D'aquesta obreta se'n conserven dues edicions:

— Núm. 2390. *Obra molt graciosa dels efectes que causen las pussas y los treballs, y anuigs que donan, y la diligencia que-s té en caçarlas y justiciar-las.*— Composta per Felip Vergon, natural de la vila de Ripoll.— Barcelona, Joan Jolis, s/a. Núm. 2391. Aguiló assenyala una altra edició feta per Joan Forns, estamper, s/a. Palau, 360373 i 360373-II. Juan Jolis era un acreditat estamper i llibreter al carrer Cotoner de Barcelona, que treballava durant el darrer terç del segle XVII.

Altres obres de teatre a Prats de Molló

Aprofitem l'avinentsa per donar a conèixer altres dues obres de teatre representades o escrites a Prats de Molló:

1. *Comedia muy pensada y mal representada del sitio de Prats de Molló.*⁸ Ms. 18717/74 de la Biblioteca Nacional de Madrid. Consta de 2 fols. Autor Excmo. Sr. Juan Claros Alonso Pérez de Guzmán⁹ el bueno, duque de Medina Sidonia, virrey capitán general del exercito de Cataluña. L'obra, escrita i representada per militars, des de les plataformes del poder, amb la presència d'oficials masculins que fan de "gracioso" i "graciosa", "galanes" i "damas" era, ben segur, la glosa d'una operació militar en una d'aquelles escaramusses de frontera tan freqüents entre espanyols i francesos a la fi del segle XVII. Aquest teatre que el podríem anomenar "èpic" o bé "de guerra" que servia per distreure oficials i soldats a les campanyes militars, per commemorar una victòria o un triomf, del qual n'hi ha diversos testimonis en l'espai i en el temps, és encara molt mal estudiat. Recordem que Pérez de Guzmán va fracassar en el setge contra els francesos que van ocupar Roses.

2. [Teatre de la Passió]. A la Biblioteca dels hereus dels Puiggarí a Perpinyà hi havia copiada una passió catalana barroca de la qual, actualment, se'n conserva una fotocòpia fragmentària a l'arxiu de l'Institut del Teatre de Barcelona. Vam publicar-ne la descripció a *Llengua & Literatura*, vol. 10, 1999, núm. 2, pàg. 322.

Notes

1. Sense pretendre ser exhaustiu transcriu dues fitxes que tinc copiades d'altres dos escriptors ripol·lesos per si algú té ganes de seguir-los la pista:
 — José o Jusepe Font, *Catalana justicia contra las castellanas armas dedicada a los muy ilustres señores deputados, y oydores del General de Cataluña, el doctor D. Jusepe Soler [...], Francisco de Tamarit, Jusepe Miguel Quintana, el doctor Jayme Ferran [...], Rafael Antich, y Rafael Cerdan*. Por el Dotor Jusepe Font sacristan de Sant Pedro de Ripoll. Barcelona, en casa Jayme Matevad, 1641.
 — *Lloables costums, vida y pratiques que tenen les majordones dels capellans*. Compostes per Archangel Puig, natural de la vila de Ripoll. Ab llicència en Barcelona, en casa de Llorens Déu, a la Freneria, 1639.
2. *La llengua del Rosselló, qüestió d'estat. La integració lingüística del Rosselló a França (1659-1789)*, Vic/Girona, Eumo/Universitat de Girona, Universitat de Vic, 1998.
3. *La littérature catalane en Roussillon au XVIIe et au XVIIIe siècle*, París-Tolosa, Privat-Didier, 1929.
4. *Dieu, le Roi, les Hommes... Perpignan et le Roussillon 1580-1830*, Perpinyà, El Trabucaire, 1990.
5. ADPO, 124EDT 129.
6. Descrit per: Rodríguez-Moñino, A.: *Diccionario Bibliográfico de pliegos sueltos poéticos (siglo XVI)*. Editorial Castalia, Madrid, 1970, pàg. 574-575.
7. Podria tractar-se de Francisco de la Trinxeria Diego (1668-1745), nascut a Perpinyà el 7 de setembre de 1668, fill de Blasi de la Trinxeria (1602-1679), que entre 1674 i 1675 fou notari a Camprodon. Francisco fou notari de Perpinyà i més tard a Prats de Molló. Vegeu el llibre d'Ayats, Alain: *Les guerres de Josep de la Trinxeria (1673-1694)*. El Trabucaire, Perpinyà, 1997, pàg. 412-413.
8. Marià Aguiló va treure còpia de l'encapçalament d'aquesta obra. El text es pot consultar a *Inventari de l'Arxiu de L'obra del Cançoner Popular de Catalunya*, vol. IV, fascicle I. Obra a cura de Dom Josep Massot i Muntaner, Barcelona, Abadia de Montserrat, 1993, pàg. 134, A-13, núm. 11.
9. Juan Claros Alfonso Pérez de Guzmán y Fernández de Córdoba (Sanlúcar de Barrameda 1642-Madrid 1715). Lloctinent de Catalunya (1690-1693).